

JAARBOEK

VAN HET

EUROPEES

GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN

PENNINGKUNDE

20

17

INHOUDSTAFEL

Verantwoordelijken van het EGMP	I
Afdelingen van het EGMP	II
Verslag van de AV van het EGMP FV (27/V/2017)	VII

J. (Hans) LEYTEN

The coins of the Hindu period of Indonesia – the Hindu Sumatran and Hindu Javanese coins, their origin, weight and symbols in an historical context	1
---	---

LUC VANDAMME & Raf VAN LAERE

Prijsmedaillies van de architectenfamilie Stoop	69
---	----

Jan MOENS

Nieuw licht op de Belgische 1-frankstukken geslagen tijdens WO I in Birmingham (GB)	79
---	----

LUC VANDAMME

Aanwezigheidspenning van de <i>Algemeene Nederlandsche Maatschappij</i>	85
---	----

LUC VAN EECKHOUDT

Laurent-Joseph Hart (Antwerpen 1810 - Brussel 1860) – De meest vermaarde portretmedailleur uit de regeerperiode van Leopold I	95
---	----

Laurens AERNOUT

Variaties in het randschrift van de 5 frank Leopold I, type 'gelauwerd hoofd' (1832-1844)	151
---	-----

Hendrik VAN CAELENBERGHE

Twee opmerkelijke kortes voor Karel V	155
---------------------------------------	-----

Huguette TAYMANS

Prins Karel bezoekt Gent op 15 juni 1929 161

Luc VANDAMME & Didier VANOVERBEEK

Armand Bonnetain en de Luxemburgse 5 frank 1949 171

René WAERZEGGERS

Bedevoartpenningen met betrekking tot de ‘Zwarte Madonna’
van Halle 185

Luc VAN EECKHOUDT

De ontmoeting van Dominicus en Franciscus: de *Abbraccio* –
een 19de-eeuwse Romeinse medaille 197

Arnaud GRISPEN

Gouden medailles van de *Expo 1958* in Brussel en hun pochetten –
enkele onbekende zeer zeldzame varianten 201

Aankondiging

Nieuwe prijs van het Koninklijk Belgisch Genootschap voor
Numismatiek 204

Recensies

Jean-Claude MARTINY & Theodoor GODDEERIS, *Maria van Bourgondië, gravin van Vlaanderen 1477-1482. Historische en numismatische studie van de muntslag in Brugge* – René WAERZEGGERS (m.m.v. Harry DEWIT), *Leuven in metaal vereeuwigd* (11 delen) – Willy GEETS, *De Mechelse muntslag van Filips de Schone in context (1485-1494)* 205

TWEE OPMERKELIJKE *KORTES* VOOR KAREL V

Hendrik VAN CAELENBERGHE

AANMUNTING VAN *KORTES* IN DE NEDERLANDEN

IN HET BOEK VAN ENNO VAN GELDER^[1] wordt de *korte* als volgt omschreven: ‘*mint ter waarde van 2 mijten (mint met kort kruis, in tegenstelling tot de enkele mijten met lang kruis) geslagen sinds het midden van de 14de eeuw in Vlaanderen, in de 15de en 16de eeuw ook in andere Bourgondische gewesten. Aanvankelijk van zilver van laag gehalte, na 1543 van koper.*’

Hij vond dat de *korte* met portret van Karel V een even modern karakter had als de zilveren gulden. Het was de eerste maal in de Nederlanden dat er een munt van zuiver koper werd vervaardigd. De opzet hierachter was om kleingeld weer hanteerbaar te maken. Voordien bevatten de kleinste munten immers altijd een hoeveelheid zilver waardoor ze door devaluatie steeds kleiner werden.

korte geslagen te Antwerpen 1548 – massa 1,63 g – Ø 19 mm (collectie auteur)

Vanaf 1543 werden de *kortes* met het portret van Karel V en op de keerzijde een klimmende leeuw in behoorlijke oplages aangemunt^[2]. De muntplaatsen waren aanvankelijk Antwerpen en Brugge, vanaf 1545 volgde Nijmegen, en tenslotte Maastricht in 1548. Hugo Vanhoudt^[3] beschouwt de niet-gedateerde *kortes* als ‘eigentijdse vervalsingen’ (zie verder); er zijn m.a.w. twijfels omtrent het officieel karakter van deze munten.

[1] Dr H.E. VAN GELDER, *De Nederlandse munten*, 1972.

[2] In totaal sloegen de verschillende ateliers samen 17.183.708 munten van dit type.

[3] H. VANHOUDT, *De munten van de Bourgondische, Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden en van de Franse en Hollandse periode*, 2015, p. 166-167.

EIGENTIJDSE VERVALSING VERSUS IMITATIE

Sedert enkele jaren zie ik in diverse muntcatalogi en op muntbeurzen dat *kortes* met het gekroond hoofd van Karel V worden aangeboden die niet direct aan een munthuis zijn toe te wijzen. Sommige stukken tonen een slordig gegraveerd hoofd van keizer Karel, en de opschriften ontbreken (*zie de twee onderstaande afbeeldingen*). Hoogstwaarschijnlijk was de vraag – evenals de winst voor de valsmunter – voldoende groot om over te gaan tot deze ‘anonieme’ uitgiften. Vaststellend dat deze stukken met muntstempels van mindere kwaliteit werden geslagen, kunnen we aannemen dat deze niet in de officiële muntateliers werden gemaakt, maar pure vervalsingen zijn.

Massa 1,24 g – – Ø 17 mm (collectie auteur) (schaal 200%)

Massa 1,55 g – Ø 17 mm (collectie auteur) (schaal 200%)

Anderzijds zien we ook stukken waarop wel een opschrift staat, maar als we het portret van Karel V vergelijken met dat van officiële stukken blijkt dit minder verfijnd gegraveerd. Vermoedelijk gaat het dan om zgn. ‘imitaties’, d.w.z. stukken die wel degelijk zijn geslagen door muntheren die over het muntrecht beschikten, maar daarbij types van andere heren imiteerden om zo hun munten vlotter – en vaak tegen een iets te hoge koers – in omloop te brengen. Overigens is van sommige heren uit de Maasregio geweten dat ze zich voor hun munt-

recht baseerden op twijfelachtige afschriften van inmiddels verdwenen oorkonden; anderen verwezen zonder meer naar een eeuwenoude traditie waarvoor ze ‘geloofwaardige’ getuigen lieten opdraven. Heren die zich op dergelijke twijfelachtige rechten beriepen om hun muntslag te verantwoorden, worden hagemunters genoemd.

We analyseren twee mogelijke voorbeelden ervan meer in detail.

EEN EERSTE OPMERKELIJKE KORTE

Recentelijk werd een *korte* met het gekroond hoofd van Karel V aangeboden^[4] zonder jaartal en met Brugge als muntplaats. Alle details op de munt zijn nog goed zichtbaar.

(schaal 200%)

Welke criteria werden gebruikt om deze korte toe te schrijven aan Brugge?

De meest recente literatuur vermeldt als omschrift op de voorzijde:^[5]

[Z.J.] ♣ CAROLVS·D·G·ROM·IM·HI[S·R]

We kunnen op het getoonde stuk het volgende afwijkende opschrift lezen:

[Z.J.] ♣ CAROLVS·D·C·ROM·IM·III

Is dit nu het werk van een vervalsers of van een hagemunter geweest?

Gezien de aanwezigheid van een omschrift, incl. de lelie als muntmeesterteken, dat lijkt op dat van de officiële stukken betreft het hier geen vervalsing maar

^[4] Künker (Osnabrück), Veiling nr. 263, lot 1601.

^[5] H. VANHOUDT, *op. cit.* [n. 2], p. 166.

een imitatie. De grote aantallen van dit munttype in de kleingeldcirculatie ^[6] inspireerden allicht muntheren zoals de hagemunters uit met name de Maasregio om deze munten na te maken en er profijt uit te halen.

Een imitatie uit Megen?

Om het muntatelier te bepalen dat in aanmerking komt voor de eventuele productie van dit type *korte*, dienen we na te gaan welke munthuizen in de bedoelde periode nog actief waren en of de omschriften een verwijzing bevat naar een lokale muntheer.

Zo werden er in het graafschap Megen vanaf het begin van de 13de tot het einde van de 16de eeuw munten geslagen. Nadat Jan V Dicbier omstreeks midden de 15de eeuw door de hertog van Brabant gedwongen werd zijn muntregaal op te geven, werd dit terug hersteld tijdens het bewind van Karel van Brimeu (1549-1572) die hiervan echter geen gebruik maakte. Toen zijn nicht Marie van Brimeu het graafschap erfde en voor de tweede maal huwde met Karel van Croy, werden er door deze laatste daalders in zijn naam aangemunt in de periode 1583-1584 te Gorinchem. De muntmeester voor Megen was Johan van Everdingen, die voor dit munthuis werkte vanaf 1583 tot 1587. Hij gebruikte als muntmeester-teken een adelaar. Dit laatste gegeven indachtig kan het muntmeesterteken op de munt die hier wordt bestudeerd stilistisch evengoed voor een lelie als een adelaar doorgaan (*zie afbeelding*).

Bij de opening van de Munt te Gorcum (september 1583) werd Hendrik van Velthuyzen muntmeester, en dit aanvankelijk voor de productie van Portugese munten. Tegen zijn aanstelling maakte de Staten van Holland bezwaar, voornamelijk omwille van het feit dat hij zich in een voorgaande betrekking bij het munthuis te Batenburg (1576/1578) schuldig had gemaakt aan het vervaardigen van valse Hollandse daalders ^[7].

^[6] Deze stukken vertegenwoordigden de kleinste denominatie op dat moment.

^[7] W.J. BOUDESTEIN, *Muntslag te Gorinchem 1583-1591*, Historische Reeks Oud Gorcum, nr. 5 (1992), p. 8.

Het hoeft geen betoog dat beide muntmeesters muntslagervaring zullen hebben uitgewisseld.

Verder bestaat er ook een daalder van 30 stuiver^[8] waar we bij de aanvang van de legende **CAROLVS·D·C·** aantreffen; dit is m.a.w een mogelijk verklaring voor de **·C·** (wat staat voor Croy).

Een toewijzing aan het muntatelier van Gorinchem (Megen) is m.i. niet uitgesloten.

Tijdens onderzoek vond ik in de collectie van het *British Museum* te Londen (ref. Neumann 1B285) een variant op dit type, met een massa van 1,87 g, een diameter van 19,5 mm, en met de legende **✦ CAROLVS·D·C·ROM·IM·IIIS.**

Wat bij beide hiervoor besproken stukken opvalt is dat de afkorting van Hispania (Spanje) wordt weergegeven door drie hoofdletters **I**. Was het de bedoeling van de munter om in feite op deze manier de **M** van Megen weer te geven?

EEN TWEEDE OPMERKELIJKE KORTE – EEN VARIANT OF EEN IMITATIE DOOR HET MUNTATELIER VAN REKEM?

Massa 1,19 g – Ø 17 mm (collectie auteur) (schaal 200%)

Bekijken we de korte hierbij afgebeeld, dan zou deze normaliter, voortgaande op de bestaande literatuur, ook moeten worden toegewezen aan Brugge. Wat echter direct opvalt, is het slecht afgewerkt portret van Karel V. De legende is identiek aan deze van het hiervoor besproken stuk, met dit verschil dat er op het einde een letter **R** werd toegevoegd. Betreft het hier een verwijzing naar Rekem? Alhoewel er geen kortes met portret van keizer Karel zijn gerepertorieerd voor dit Maaslands hagemuntatelier is het niet uitgesloten dat er wel werden geproduceerd. Het muntmeesterteken is zodanig weergegeven dat het voor meerdere interpretaties vatbaar is.

[8] J.C. VAN DER WIS & T. PASSON, *Nederlandse munten geslagen sinds het aantreden van Philips II tot aan het einde van de Bataafse Republiek (1555-1806)*, p. 285 – 2.34.4.

Hypotheses

Wat betreft de toevoeging aan het einde van de legende van de letter **R** die *normaliter* staat voor **REX** zie ik twee hypothesen:

- het betreft inderdaad een *korte* voor Megen geslagen te Gorinchem, waarbij de letter **R** werd toegevoegd, niet zozeer om de legende te vervolledigen, maar eerder om de verwarring te vergroten en de identificatie van de muntheer moeilijker te maken (Bongaers & Van Laere, p. 25);
- het betreft hier een kopie (imitatie) van een *korte* voor Megen geslagen in het muntatelier van de heerlijkheid Rekem.

SLOTBEMERKINGEN

Wanneer we beide stukken bekijken kunnen we ze, op basis van de iconografie en stilistische kenmerken, bezwaarlijk toeschrijven aan een officieel munthuis. Een toewijzing als het product van ‘hagemunterij’ is daarentegen zeker niet uit te sluiten, gezien het aantal munthuizen dat in die periode in de Maasregio actief was, zoals Gronsveld, Megen, Rekem, Stevensweert, Thorn en andere.

Door de interessante munten hier besproken, is dit artikel bedoeld als een aanzet tot een verdere studie m.b.t. ‘vervalsingen’ en ‘imitaties’ van de *kortes* van Karel V.

BRONNEN

- Dr H. ENNO VAN GELDER, *De Nederlandse munten*, uitgeverij Het Spectrum N.V., Utrecht/Antwerpen 1972.
- P. LUCAS, *Monnaies seigneuriales mosanes*, Walcourt 1982.
- W.J. BOUDESTEIN, *Muntslag te Gorinchem 1583-1591*, Historische Reeks Oud Gorcum, nr. 5, 1992.
- J.C. VAN DER WIS & T. PASSON, *Catalogus van de Nederlandse munten geslagen sinds het aantreden van Philips II tot aan het einde van de Bataafse Republiek (1555-1806)*, Apeldoorn 2009.
- G. BONGAERS & R. VAN LAERE, *Rekems geld, vals geld?* Dienst Cultureel Erfgoed Lanaken 2010.
- P.A. TORONGO, *Collecting Medieval coins: a beginner's guide*, Lexington 2013.
- H. VANHOUDT, *De munten van de Bourgondische, Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden en van de Franse en Hollandse periode. 1434-1830*, Heverlee 2015.
- KÜNKER, *Catalogus Veiling 263, lot 1601 – 23./24. Juni 2015 in Osnabrück*.